

Gyűjtő neve: Fehér József
Gyűjtés ideje: 1993.

TART.: A gazdaságok
1920-1945/
16 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: PECS
SZÁM MUTATÓ:
XII.
XVII.

LECTA'KORAS'

Az 1993.évi országos és somogy megyei néprajzi és nyelvjárási
önkéntes gyűjtők pályázatára készítettem.

Magyar- és német nemzetiségi!

///

26 oldal!
adattár.

A gazdacselédek
/1920-tól, 1945/

Szabadi nevezetű falu, és Paragi tanya

K a p o s v á r

Május 1 u.10.Pf.70.

7400

Pályázo:

Jeli József, nyugdíjas,

Pécs, Magyarürögi ut 118.

önkéntes néprajzi és

nyelvjárási gyűjtő!

Készült: 3 példányba,

1 példány, Kaposvári néprajzi osztálynak,

2 példány Budapest, néprajzi osztálynak,

Pécs, 1993. január

Jeli József gyűjtő!

Az 1993. évi országos és Somogy megyei néprajzi és nyelvjárási önkéntes gyűjtők pályázatára készítettem.

Megyei határidő: február 15.

A gazdacselédek

Országos meg: március 15.

Somogy megye szabadi nevezetű falu földrajzi tájegység szerint Dunántuli Dombvidék," Somogyország"keleti részéhez tartozik. Dombóvár és Kaposvár között helyezkedik el. Vasutállomása Attala-Csoma. A Kaposfolyó közelében. Gyűjtés és a vizsgált idő: 1914 között, az 1920-as évek, a két világháború között, 1945 -ig. A faluban magyar, német anyanyelvet beszélő állampolgárok laknak, olyan felearányban. A népek egymást tiszteletbe tartják. A németek magyarul is beszélnek, sőt sokan írni és olvasni is tudnak. A magyarok kevésbé ismerik a német nyelvet, nem is beszélnek, csak pár szavat ismernek, inkább a köszönő szavakat. Én is több éven át laktam a faluban. Anyai nagypapát itt temették el, 1942. év január 4. napján. Gyakran látogatok ide. Ismerem a falunak a múltját és a jelenét. 1940-es években 180 paraszt ház volt a faluban, most 215. Nincsen elköltözés. Bevándorlás ide költözés van, de az is kevés, inkább a közeli pusztákról, volt uradalmi cselédek települtek le. Az ide költözöttek lakoházat építettek a család számára. A cseléd sorból kikerült zsellérek 1945-ig kapcsolatba voltak a régi uradalmakkal, mert vállaltak rész gabona aratást, marmados, negyedés répa, kukorica, krumpli, és réti fű kaszálásokat. A faluban a jobb modu parasztokhoz a zsellérek elmentek időszakos munkára, leginkább nyáron, kapálni, a nők, míg a férfiak kaszálni. Zsellérek közül többen elmentek a Dombóvári és a Kaposvári vasutra pályamunkásnak, kocsifékezőnek, vasuti őrház kezelőnek. Falu lakóinak száma 1940-es években 800 fő között volt. A családokban egy, esetleg két gyermek volt. Kiscsaládok éltek 3 generációban, nagyszülők, szülők, és a gyerekek, legtöbb helyen csak már egy nagyszülő élt, de olyan család is volt, hogy már egyik nagyszülő sem élt, így aztán egy családban 4-én 5-én vagy 6 éltek.

Legtöbb parasztcsalád kishirtokos, 5-6 hold földjük van, bele számítva szőlő, rét, és erdő részt is. A fő foglalkozásuk a földművelés, állattenyésztés, mellék keresetként ló, csikó, szarvasmarha adás-vételével is foglalkoztak. Ismert a falu a törzskönyvezet állattartásról, különösen a tinok hizlalásáról, a második világháború alatt. A bikaborjuk felneveléséről, tovább tenyésztésről. Ebben az időben még mesterséges megtermékenyülésről nincsenek adataink.

Az 1930-as, 40-es években úgy a magyarok, mindt a német ajkúak ló, csikó, szarvasmarha eladással és vételével foglalkoztak. Ily módon aztán pénzhez jutottak. Az így összegyűjtött pénzen építkeztek, inkább nagyobb téglai stállót. Itt van a szomszédságban Kisgátpuszta, a gyűjtött és vizsgált években a puszta szétesőben volt, földeket báró Stikrád Gerely nagyobb és kisebb pallóc-lakban adta el. Több kishirtokos vásárolt földet.

A faluban 5-6 parasztcsalád volt, akiknek 10-12 hold földjük volt. Időszakonként alkalmaztak idegen munkaerőt, leginkább nyáron aratáskor, kaszáláskor, férfiakat, nőket meg kukorica, répa kapáláskor. Alkalmi munkásoknak pénzt ritkán fizettek, inkább tejet, tőjást, nyáron gyümölcsöt. Szőlő szüretre meg szokták hívni a zselléreket.

A faluban lakók közül Wágner György, gazdacselédek tartót választottam és vizsgáltam, gyűjtöttem az adatokat. Azért is ezt választottam, mert én is itt dolgoztam, mint napszámos, később meg, mindt honapszámos. Wágner György alkalmazott éves egész konfencios cselédet, állandó gazdacselédet, honapszámost, időszakos munkásokat, zselléreket, nőket is, de még gyerekeket is, például, vásárra, piacra állatok hajtásánál. Állatok itatásánál, bevinni a kanna vizet az istállóba. ./.

Azért is választottam, mert a vizsgált cseléd tartónál ugyiszolván mindegyik gazdacseléd típust megtaláljuk.

W Á G N E R G Y Ö R G Y: Cseléd tartó, 45 éves, 1942. évben. Nő, két gyermek apja, tanult mestersége falusi kőműves, Szabadi Főutca 17 szám alatti lakos. Két paraszti ház van egymás mellett, az ő tulajdona. Egyiket felesége örökölte, míg a másik^{at} meg úgy vásárolták az 1940-es években. Wágner György ide úgy nősült be,

Felesége egyes leány, apja és anyja német anyanyelvű, apja ács, anyja paraszti, háztartásheli, 3 hold földet, egy házat örökölt a szüleitől. Apja már nem élt, anyja Mária néni, velük él, kishaszon élvező, 1940-es években Mária néni 60 éves, otthon süt-főz, takarít, dolgozik a kertben, megfeji a teheneket, ő az aki mindig otthon van. A családnak többi tagja számíthat rá. Szorgalmas, becsületes, szőkimondó. Pontosan lehetett látni, tapasztalni, hogy a családban kinek milyen szerepe volt, a munkavégzésben, ki irányította a gazdaságot. Wágner György volt, aki irányított, a pénzt is ő kezelte, minden pénzt nem tartottak otthon, mert gyakran utaztak Dombóvárra és Kaposvára a Bank Intézetbe.

1940-es évben W Á G N E R G Y Ö R G Y N É 40 éves, paraszti származású. Szabadi faluban 6 lemei iskolát végzett épp úgy mint a férje. Férjhez menetele előtt szüleivel élt együtt. Házasságukban két gyermekük született: Gyula, és Mária. Wágner néni szorgalmas dolgozó asszony, családszerető.

Megtudtam a falusi emberektől, annélkül, hogy kérdeztem volna, 1920 és 30 év között, Wágner György családja, kisbirtokos réteghez tartozott. Wágner György az 1920-as és a 30-as években mint kőműves egy hónapban 120-140 pengőt keresett, akkor jó keresetnek számított. például. Abban az időben két fiatal tehenet lehetett rajta vásárolni.

Viszonyítva a paraszti éves jövedelem^{hez} ~~hez~~ több volt. Például egy pár csizma 16 pengő, egy téli nagykabát 8 pengő, egy mázsa buza 16 pengő. Egy mázsa májusi morzsolt szemeskukorica mázsája 7 pengő. Hizott sertésnek kiloja egy pengő. 1930-as években Wágner felesége, anyossa, paraszti munkát végezte. Ha Wágner György kőműves szakmája nem engedte, akkor felesége, vagy éppen anyosa szántott a mezőn. Gyerekek még ekkor kiskorúak: Gyula 9 éves, Mária 7 éves. Faluban jártak iskolába. Német anyanyelvű iskola volt. Gyula 4 elemi osztály elvégzése után, Kaposvárra ment általános gimnáziumba, 8 osztályát kijárta, érettségit tett. Mária 5 elemi osztályt végzett, majd utána 4 polgárit. Tovább nem tanult, pedig a szülei szerették volna, hogy közgazdasági középiskolába járjon.

Wágner György családja kiscsalád, mert 5-en vannak a családban.
Ez a család típus jellemző a falura.

Wágner család paraszti munkája szerencsével járt, 1930-as években jó termés volt. Szerencsésük volt az állat tartásban. Egy gazdasági évben, egy holdon 25 métermázs buza termet. A családnak 15 mázsa egy évben elég volt. A többi az állatokkal etették meg. Termeltek rozsot, árpát, 20-30 mázsát, kukoricát 30 mázsát, burgonyát 25 mázsát. Termet réti szálas takarmány is. Általában jó gazdasági évet szoktak zárni. A 400 négyszökölős konyha kertben megtermet az egész évre a zöldség feleség. Itt a kertben volt kis területen lucernás, azt egy évben 5-6 szőr is meg tudták kaszálni, azt ették a disznok, baromfiak, még a lovaknak és a tehéneknek jutott a darájukba.

1930-as és a 40-es években állatállományuk: két pár lo, egyik pár muraközi, iga vonó jaszákok, szántást vetést, minden nehezebb mezei munkát ezek a lovak végezték.

Másik pár lo lipicai fajtájú, könnyeb testű, gyorsmozgású, ezek a lovak jártak a vásárokra, malomba, vasútállomásra, piacra, a szőlőhegybe, könnyűszerkezetű kocsiban, majd később hintóba is voltak fogva, mert most már olyan jól jövedelmezett az állatkereskedés, hogy Wágner családnak volt hagyományos parasztkocsi, négykerekű és lovas hintója is. Tehét 3-4 darab, anyadisznó 5-6 darab is. Választási malacokat nem adták el, hanem azokat nevelték, és sültőként adták el. Ez egy évben kétszer is megismétlődött, eladáskor egybe jött a pénz, 30 darab féléves sültőért 900-1000 pengőt is megkaptak, ezen a pénzen egy hold földet lehetett vásárolni. A 3 fejős tehénnek a tejét a faluban, a tejcsarnokban értékesítették. Annak idején egy tehén, amíg nem volt félidős borjas, napi 8-10 liter tejet megadott. Naponta 30-35 liter tejet adtak el a csarnokba, 20 fillér volt literje a tejnek. Annak idején azt mondták a gazdák, hogy nem kifizető, de azért csak tartottak állatokat. A törzskönyvezett bikaborjukat felnevelték, két éves korban adták el. Például: egy ilyen bikáért 1200 pengőt is megkaptak. Ruha, lébelije volt a családnak, a napi élelem is meg volt. Földet vásároltak. Wágner család 1920-35. évig, a régi 5 hold földjükhöz 5 holdat vásárolnak, Kisgátpusztán. Ekkor már volt két hold szőlő is, félhold erdő.

1930-ban, Wágner családnak állandó gazdacselétre volt szükség. Kovács Pál, 55 éves, nőtlen, szüleit nem ismerte, Kaposváron az árvaházban nevelték fel. Mint újszülötött Szabadi falu határában találták. Nem derült ki, hogy ki tette oda. A faluban, csak talált Pálnak nevezték, ő azért harakudott. Kovács névre anyakönyvezték. Kovács Pál 55 éves koráig, Somogy megye Nagyberki, Kisberki, Kercesliget parasztnál volt szoga. Wágnerékhoz Kercesligetről került. Kovács Pál cselédtartó gazdánál lakott az istállóban. Bérézése nem volt.

Cselédtartó, a cseléddel úgy egyezett meg szóban, hogy napi háromszori étkezést kap, ruhát, lábelit, szükségnek megfelelően zsebpénzt, amely azt jelentette, hogy egy héten 15-20 pengőt kap. Ezt meg is kapta. Ruháját kimosták. Időben nem állapotok meg, hogy mennyi ideig lesz ott. Ugy egyezett meg a cselédtartó, a cseléddel, hogy élete végéig ott lesz, és Wágnerék temetik el, ők adják a temetkezési költséget. Kovács Pál míg fiatalabb volt, dolgozott kint a mezőn, szántott, vetett, kaszált, mindennemű paraszti munkát végzett. Wágner család bizalmába került. Később már annyira otthonosan érezte magát, hogy ő önállóan végezte a napi munkát, állatok etetését, gondozását, értett hozzá abban nőt fel, nem kellett, hogy irányítsák. Nem is nagyon fogadta el, látták, hogy jól végzi a munkát, nem is szoltk neki. Ez aztán további bizalmat, önállóságot adott a cselédnek. A cseléd annyira megbízható volt, hogy ki-be járt a lakásokban, az egész portán. Vitába is szállt Wágner és feleségével, amennyiben úgy látta, hogy ő neki van igaza. Ezt azért is tudom, mert többször is jelen voltam, és hallottam. Mondta is Wágner György Kovács Pálnak a cselédnek, hogy fegyelmeze magát, más előtt ne beszéljen úgy, mintha ő lenne a gazda! Rá hagyták, mert néha kicsit bogaras volt a cseléd. Ezt én így láttam, népiesen mondva.

Kovács Pál gazdacseléd, 1940-es években már 65 éves, de még jó az egészsége. Mezei munkát végezni már nehéz, egész nap szántani, trágyát hordani. Most már inkább otthon az istállóban, a ház körüli munkát végzi, de azt kifogástalanul. Ezért Wágnerék többször is mások előtt megdicsérik, ez még tovább biztatta arra, hogy rendes munkát végezzen. 1930- és 40 év között mindennap állandómunkásra volt szükség, egy hétig, egy hónapig is dolgoztak. Hosszab ideig emberek nem maradtak itt, sok volt a gazda, parancsolt Wágner György, felesége, anyossa,

Felnöttek a Wágner gyerekei is, Gyula, 20 éves, Mária 18 éves, azok is parancsoltak, még a Kovács Pal is. Ezt én azért is tudom, hogy ez így volt, mert a vizsgált időszakban hónapszámos voltak, azt csináltam amit parancsoltak, hónapszámos cseléd voltam, azért fizettek és hallgatnom kellett. Azt még én is csak elviseltem, ha a cselédtartó parancsolt, de azt már nehéz volt eltűrni, hogy a cseléd is parancsolt.

A cselédtartó család társadalmi helyzete, kulturája a faluban a többi parasztcsaládéhoz képest kielekedő volt. Család 10 év alatt meggazdagodott, de ugrás szerűen, hogy azt mindenki csak csodálta. Közre játszott a család meggazdagodásánál, hogy Wágner György köműves szakma helyett állatkereskedéssel foglalkozott. Lovakat, csikokat, teheneket, hizott tinokat vásárolt meg a környékbeli parasztoktól, vagon szám szállította a két világháború alatt Olaszországba és Németországban. Család baráti köre, uri osztályból került ki, jegyző, orvos, városi bak tisztviselőkből. Utánozták az uri osztály tagjait. Új moterneb butort, hintot, személygépkocsit, motorkerékpárt vásároltak. Gond is volt a gépkocsi használatával, mert a falunak az utcája földút, és padékos időben a kocsival nem lehet közlekedni, sokszor lovakkal hústtuk ki a köves utra, vagy onnan be a garázsba. Viselkedési kulturájuk alapjába véve, nem sértette a többi falusi embereknek a napi megszokott életformájukat. Beszéltek az emberek, hogy Wágner család meggazdagodott, ügyes, jó eszű, mert vállalkozni, és azzal ilyen módon tudomásul is vették, hogy ennek így kell lenni. A család lakásában régi és új buror egyaránt jelen volt. Szülőktől örökölt butorok is meg voltak, de legtöbbet a szöllőhegybe a présházba szállítottak ki. A család kultur jához nagyban hozzájárult, hogy Wágner gyerekei városban jártak iskolába, fiatalok baráti köre, volt iskola társaiból tevődött össze. ./.

Wagner György cseléd tartónak ünnepi és köznapi hintója is volt. A lipicai könnyüvérű parádéslovak voltak, de külön paraádés kocsis nem volt, hanem ugyan az a lovaskocsi hajtotta a parádéslovakat is.

A parádéslovak hajtojának külön díszes ruhája sem volt, csak azt a cseléd tartó elvárta, hogy a hajtó job, tisztább ruhában üljön a bakra. Ezt azért is tudom, mert én is többször hajtottam a parádéslovakat. Például az is megtörtént, hogy két pokroc volt, és mindegyikkel a cseléd tartó vagy családtagjai takaroztak, a hajtó pedig nem.

Wagner György cseléd tartó háza, és lakáskulturájához tartozik, hogy a két háza a falu többi parasztháztól nem emelkedett ki. Épp olyan magasak és hosszúak voltak, csak a lakásbelső volt másként kialakítva. Belső lakás átalakítása nem került pénzbe, mert azt Wagner György megcsinálta, mindt kőműves. Csak az anyagért kellett pénzt kiadni.

A házbelsejét úgy lakították át, hogy volt egy előszoba, társalgó, ebédlő, konyha, hálószoba, fürdőszoba, vicé, különbejárattal.

A régi paraszti ház gangos volt, azt zárt folyosóra építették át, megfelelő ablakokkal. A szobák padlózata szőnyegekkel leterítve.

A fürdőszobában fatüzeléses vizeztartály, zuhanyozóval felszerelve.

A szennyvizet emésztőgödörbe folyatták. Mikor az megtelelt, a cseléd hosszúnyelű serpenyővel vashordókba kimerte, és lovaskocsival a mezőre szállította. Ezt a lakáskulturát cseléd tartó a község előkelőségétől leste el, és azt utánozta, például a főjegyzőtől, orvostól, paptól, patikustól, és a pusztai kastélyban lakóktól.

A család tagjai a régi falusi népviseletől eltértek, mert városi ruhát viseltek. 1930-as években falusi parasztember nem kötött nyakkendőt, de Wagner György már viselt nyakkendőt, mikor így a falusiak meglátták, sokán már úgy szolították meg, hogy Wagner úr! Nem utasította vissza. ./.

Cselédtartó W a g n e r G y ö r g y

1940-es években az öröklött, vásárolt ingatlan vagyona két falusi családi ház, nagy istálló, szántó, rét, szőlő, erdő együttesen 18 hold. Berelt tanyasi föld 40 hold.

A tanult mesterségét a köművességet, paraszti munkát nem csinálta. Állandó állatkereskedési vállalkozása kezdett, mely igen csak jól jövedelmezett.

A szabadi falu határában lévő földeket házi szoga, napszámosok, honapszámosok végezték.

A Paragi tanyán a gazdálkodás önálló éves konvenciót végezte, mendezeket később részletesen is megírom.

Én is mint Jeli József az 1940-ben és 1941-es években itt dolgoztam, mint honapszámos cseléd. Havi 60 pengőért, mást nem kaptam. Az itt eltöltött honapszámos idő keserű emlék.

Hogy mért? Azért, mert minden nap hajnali 4 órától, késő estig, vasárnap és ünnepnapokon is dolgozni kellett.

Ha én nem csináltam volna, akkor csinálta volna, más mert több fiatalember volt, akik vásárló sorban voltak, mint én.

./.

A faluban is volt férfi és női szabó, de azok csak egyszerű falusi népeknek készítettek ruhát, Uri férfi és női szabó Dombóváron és Kaposváron volt, Wágner György és családja, a két városban csináltatott ruhát, igen csak megis látszott, mert testre szabott volt, jobbminőségű, úgy mondták, hogy angolszüvet. Wágner György és fia birgeli csizmába járt téli hónapokban. Wágnerné és lánya is városban csináltatott ruhát. Régi falusi viseletet teljesen elhagyták. Fodrászhoz is Dombóvárra vagy Kaposvárra jártak. Ezt azért is tudom, mert amikor náluk voltam napszámos, később meg hónapszámos vasutállomásra hintóval vittem őket. Az megmondták, hogy mikor, mány órai vonattal érkeznek, és akkor is hintóval mentem le az állomásra. Az is megtörtént, hogy Dombóvárra vittem őket hintóval a fogtászhoz, olyankor bementek a cukrászdába, moziba. Amíg ők ezeken a helyeken voltam, én meg a lovakat a kovácsnál patkoltattam.

Az 1940-es években Wágner György elismert, tekintélyes állatkereskedő volt. A ház falán nagyméretű tábla hirdette: "Wágner György állatkereskedő"! Ebben az időben mindt állatszakértőként is alkalmazta a járásbíróság. Megtudta állapítani, hogy hány éves, az állat fogazatáról. Milyen hibái vannak az állatnak. Csámpás-e, hinpokos-e, kocsizásra, mezei munkára alkalmas-e, nem -e, szoritja az állat a farka alá a hajtoszárat a gyeplüt, mert ilyen lovak is voltak, milyen volt az állatnak a járása. Azt is megtudta állapítani, hogy az állat bemhes-e. Ennek híre is volt a környéken, mentek hozzá az állattartók, mindig attól tették függővé, hogy elmentek e peres ügybe a járásbíróságra! Nem igen szokott tévedni, melyet az állatorvosok is megerősítettek. Ezért is pénzt kapott. A család további gazdagodását jelentette.

Hogy Wágner György családja 1940-es években, milyen ételeket, főztek, sütöttek, hányszor étkeztek naponta, igényesek voltak-e a táplálkozásban, az egyes étkezésekkel kik étkeztek együtt, egyszerre az asztalnál? Ezt megtudtam Wágner Györgynétől, anyjától, Kovács Páltól az egyik cseléd-től, meg saját magam is láttam.

Cseléd tarto Wágner család az 1940-es években önellátó volt, mert otthon főztek és sütöttek. Naponta háromszor étkeztek: reggel, délbe, és este, igényesek voltak a táplálkozásban, ezt részletesen is leírom. Legtöbbször a család együtt ült az asztalnál, csak olyankor nem, amikor valami miatt távol volt, és később jött haza. Itt említem meg, hogy külön a cselédnek nem főztek, a cseléd is azt ette, amit a Wágner család. Ezt onnan tudom, hogy láttam, és Kovács Pál cseléd is elmondotta. Cseléd Wágner családdal egy asztalnál nem evett, hanem öneki egy másik asztalnál terítették. Kovács Pál cseléd minden reggel féldeci pálinkát kapott. Délben és este meg 2 decibort. Ha esetleg még akart inni, akkor azt már fizetni kellett. Az ilyen eset inkább vasárnap szokot előfordulni. Wágner György egyébkén szeszes italok fogyasztásában mértéktartó volt, iszákos embereket nem szerette, sőt azokra haragudott is. Ezt a népek tudták, és ehhez alkalmazkodtak is. Itt említem meg, hogy Wágner Györgynek volt ital kimérési engedélye, pálinka és bor kimérése, és helyben elfogyasztása. Ez a vállalkozás inkább arra volt jó, hogy akik állatokat adtak el Wágner Györgynek, azok szoktak itt adomást inni. Ez régi szokás volt az adás-vételnél. És még az is, hogy egymásnak a kenyerébe csaptak, amikor egyezkedtek az adásnál és a vételnél. Ilyenkor jelen voltak a cencárok, felhajtók, kupecsek, akik dicsérték az állatot nyakra, főre, - így mondták! Mind ezt pénzért csinálták.

Wágner György cseléd tarto, családi fő táplálkozásához az alábbiak tartoztak:

- disznóhus sütvé, fővel, párolva, kirántva,
- malachus csak sütvé, ritkán új évkor,
- háromfi husok, tyuk, csirke, réce, sütvé, fővel, és kirántva,
- búza léstből otthon sütvött kenyér,
- Kalács: mákos, diós, kakaós, köznap és ünnepnap.

- diszno zsír, kacsaszőr,
- étolaj, napraforgó, repce tökmagolaj,
- mártások: paradicsom, kapor, tejszeles-torma,
- főtt diszno, baromfi, marha hús,
- bányász, birka hús, frissen, pörköltnek és gulyásnak, krumpli, és babgulyás,
- füstölt diszno hús, sonka, szalonna, oldalas, /köröm, fül, hórka/ kocsonyának, inkább télen.
- disznoszőr, sütésnél és főzésnél, zsíroskenyér,
- tehén haszna: tej, aludtej, túró, vaj, és sajt, úgy köznepon, mindt ünnepi napokon fogyasztották.
- Főzelékek: tök, zöldbab, cikorborsó, spenót, soska,
- rétes: turos, mákos, grizes, káposztás, ünnepi ételekhez tartozott.
- köznapi ételekhez tartozott a turos, mákos és a lekváros palacsinta,
- tyúk tojást sütvél, fővél fogyasztották, leginkább reggelire,
- kajdina: 4-5 tojást felfelve, liszttel összekeverve, és megsütötték, szapora gazdaságos étkezéshez számított.
- savanyóságok: kaprika, uhorka, káposzta, zöldparadicsom, vörös-hagyma, cékla, hordós savanyó káposztát fogyasztották legtöbbit.
- tej, tejeskávé, fekete kávé,
- télen sárga urti tököt, sültén, krumplit is fogyasztották.
- sütemények közül piskóta, almás pité, sok házi keszét is fogyasztottak.
- Nyers gyümölcsöt és az aszaltat rendszeresen egész évben fogyasztották, különösen a citromot, almat, és a körtét.
- Általában kenyeret, sült tésztaféléseget keveset fogyasztottak.
- Ételek elkészítésénél tejet, fejjelt sokat fogyasztottak.

Wagner család a vizsgált évek során, mindig vágott disznot, a családtan 5-en voltak, általában kettő 150 kilos hizot vágtak le. Év közben két alkalommal 80-90 kg. süllőt is vágtak, a húst le-sütötték, és amikor fogyasztani akarták felmelegítették. Legtöbbet friss húsból fogyasztottak.

Ital fogyasztásuk: viz, szodaviz, tej, tea, bor, pálinka, sör, az utobbi ritkában, és jóval kevesebbet fogyasztottak.

Wagner Györgynél, mindt cselédtartónál legtöbb és legrégebb cseléd típusok; alkalmi napszámosok, állandó cseléd, mindt például Kovács Pál, és hónapszámos, ezek között vagyok én is J e l i József, születtem 1923. év okt. 2. napján, /Somogy megye Bárdudvarnok/Szenti-pusztán. Az 1940-es években voltam itt hónapszámos cseléd, korábban, Nagyberki pusztán félkonfenciós voltam, majd a községben napszámos, közben Kisgátpusztán napszámos. Cseléd tartó gazdánál nem laktam, hanem a faluban árendásházban, egy hónapban 60 pengő fizetést kaptam, mást nem. Három hónapra szegődtem, amikor az lejárt még tovább maradtam. Ezt írásba nem foglaltuk, csak úgy szóban egyeztünk meg, minden elsején megkaptam a 60 pengőt. Mikor ismét lejárt egy hónap akkor megbeszéltük, hogy szükség van-e a munkámra? Én jelentettem be, hogy elmegyek, akkor szegődtem el, a szomszédságban lévő Kisgátpusztára, háromnegyed konfenciósnak, akkor 19 éves voltam. Itt azért nem adták meg az egész konfenciót mert még nem voltam kőnona, meg még 24. évemet nem töltöttem be, mert abban az időben 24. év betöltésekor váltunk nagykorúvá. Egyébként ez Somogy megyében így volt, az uradalokban, és a cseléd tartó parasztoknál is. Ezt azért is tudom, mert előtte és utána is Göllében, Fonóban, Batében, Nagyberkiben is dolgoztam, mint napszámos cseléd, és a többi cseléd társamtól is megtudtam, hogy így van.

Cseléd típusok között van összehasolítási lalapon, mert voltam alkalmimunkás, egy-egy gazdánál, párnap, napszámos, honapszámos, és fél és háromnegyed konfencios, egész nem. Az összes közül éves konvencios cselédnek volt jobb, mert megkaptam az egész évre járó kenyérgabont, lakást, állásttartást, ha az nem volt akkor meg egész konfencio után egy napra egy liter tejet. Fertáj pénzt, egész évre, egész konvencio után 40 pengőt, sőt, egy évre 20 Kg. 200 négyszögöl konyhakertet, 200 négyszögöl réti kaszáló, 7 ürméter tűzifát, fele hasáb, fele meg dorongfa. Állatrattás egy tehén, választási borjuval, istállóban elhelyezve, tavasztól őszig csurdás elé kijárhatott, őrzésért nem kellett fizetni. Egy hold kukorica föld is járt. A kedvező időjárás volt, és ha volt szerencsénk a jóságoknak a tartásában, tudtunk ruházkodni, és még volt megtakarított kis pénzünk is, egy anyakocát választási malacokkal 4-5 darabot is lehetett tartani, kanász elé kijárhattak, fizetni érte nem kellett. Mint uradalmi konvenciosnak lehetőségünk volt, arra, hogy év közben harmados, negyedes részben kukorica, krumpli földet tudtunk művelni, - így mondtuk, ha nem csúran akkor cseppen. Hátránya az éves konfencionak az volt, hogy ha béres, vagy kocsí volt hajnal 4 orakor kellett kelni, és sötét estig kellett dolgozni, se ünnep, se vasárnap nem volt, mert akkor is az állatokat etetni és gondozni kellett. Ha volt is kis szabadidőnk, azt meg arra kellett fordítani, hogy a saját jóságunknak állítsuk elő a télire a takarmányt. Konfencios cselédeknel, bár hol is volt a cseléd, egy esztendő lejárta előtt, február 1-én felmondás, szegődés volt, két lehetőség volt, vagy maradt, vagy elment az ember más hova. Költözködés április 24-én volt, György napján, majd ezt az 1940-es években április elsejére módosították, a cselédek is előbb el tudjanak vetetni.

Hogy melyikhez kellett több szakértelen, és kockázatvállalás?

Állatok neveléséhez, gondozásához sokkal több szakértelem kell, és kockázatvállalás, mint egy gyalogmunkásnak, napszámosnak, aratónak, mert állatal foglalkozó cselédnek ismerni kell, hogyha beteg az állat mi a teendő, mert azonnal nem állt rendelkezésére állatorvos. Gyakori betegségeknel mit kell tenni. Például hasmenésnél, sok a gilizta az állatban, miért rejtőzk el az állat? Mikor alkalmas arra, hogy párosodjék? Hány hónapig bembes, a lo, tehén, kutya, macska. Mía tehendő elésnél? Kint a legelőn miért nyugtalanok az állatok? Ezt is kell tudni. Például ilyenkor gyors időváltozás következik be. Megsérült, vérző állatnál mi a teendő? Például azonnal a vérző testrészt be kell kötni. Tudni kell, hogy mikor kell elvégezni a védőoltásokat. Érteni kellett az állatok ivartalanításához, merelés, miskarulásához, mind ez kockázattal járt. A szakértelemhez a cseléd részéről bizonyos életkor is kellett, legalább 40-50 évesnek kellett lenni. Fiatalabb korban a cseléd lehetett lovascsócsis, béres, csikos, míg idősebb korban csordás, kanász, csősz, halór, vadór. Házi cseléd, otthon az istállóban állatokat gondozni, etetni itatni. Idősebb ember alkalmas volt a szecska, répavágására, abrak készítésére széna, alomszalma behordására a bajtába, majd onnan meg az istállóba az állatoknak. A családi állapot az mindig meghatározó volt. Cseléd-tartó nőtlen cselédeket jobban szerettek alkalmazni, mint nős családosember, de csak akkor ha ők azt közvetlen tudták irányítani a napi munkában. Ez ágner Györgynél meg volt. Én is 17-18 éves voltam, nőtlen, sokszor este későn, korán reggel, vasárnap, ünnepnap ha kellett dolgozni. Parancsolták, hogy csinálja. Mindig mondták: "Joska Te gyerek vagy, nőtlen, nem vár a család otthon. Nem voltam egyedül, mert nagyanyámmal éltünk együtt árendás házban. Volt amikor mondtam, hogy nagyanyám egyedül este, éjszaka féll! Szereti ha otthon vagyok. Akkor meg azt mondták "hajd elalszik, vagy átmegy a szomszédba! Honapszámos cseléd voltam, szótfogadtam, csináltam amit mondtak."

Mi közöttünk, mindt gazdacselédek között is meg volt a társadalmi különbség. Kovács Pál helyő munkát végző cseléd volt, hosszú ideig ott dolgozó, benventesnek érezte magát, úgy is viselkedett, mintha családtag lenne, meg úgy is viselkedett, hogy ő megbízhatóbb. Otthon a gazdasági munkáját fontosabbnak tartotta, mint a mezeit, vagy a vásári munkát. Kovács Pál többször is kifejezte a különbségünket.

Igy mondotta: "Én itt régi szoga vagyok! Itt öregedtem meg, Wágnerék megígérték, hogy akkor is itt lehetek, ha már semmit sem tudok dolgozni, ha meghalok eltekerítanak!" Még ezt is mondotta: "Te gyerek! Pusztai cseléd vagy, én meg pogár származású, értek az állatokhoz, földmiveléshez, de még a szőlészethez is. Társadalmi különbségben is megmutatkozott, hogy amikor a szőlőben dolgoztunk, hogy falusi napszámosban jobban bíztak, mindt olyan cselédben, aki előtte a pusztán dolgozott, ilyen voltam én is, meg Szaller József, időszaki munkás.

Szabadi faluban 1940-es években az én ismereteim alapján 8-10 ^{én} lehetünk gazdacselédek, időszaki munkások meg 20 körüli. Wágnerék állandó női cselédet nem tartottak, de időszaki munkást igen, szőlő, kukorica répa kapáláskor. Alkalmi bejárójuk volt, egy héten egy alkalommal, nagymosást végzett vagy nagytakarítást. Egy napra két pengőt fizettek. Itt a faluban a parasztok szobalányt, szakácsnét, vagy dajkát nem tartottak. Ha Wágnerék alkalmaztak nőt napszámban azt kizárólag mezei munkára, meg mosásra és takarításra. A faluban a jobb módú parasztok időszaki női munkát igénybe vették, mezeimunkára, kapálás, és aratásra. Fizetség ellen szolgáltatás terménybe, gyümölcsben. Itt a faluban a természetbeni jutatás volt a szokás. A természetbeni jutatásnak a fajtája, minősége, mennyisége nem volt megállapítva, hanem alkalomként adtak, valamit. A valami: zsir, szalonna, gyümölcs volt, meg amikor szüret volt meghívták. Disznóvágáskor megkapták a hurkalét, esetenként egy üveg bort, karácsonyra vagy husvétra. ./.

Nők , akik alkalom szerűen dolgoztak Wágneréknél, vagy éppen a faluban valamelyik parasztháznál, szegény asszonyok voltak, özvegyasszonyok, A faluban szokás volt, hogy a parasztok szegényebb réteghez tartozó asszonyokat meghívtak disznóölésre belet, gyomrot mosni, vakarni. A végzett munkáért kapott kosztot: hurkát, kolbászt, és másnap megkapta a horkalét. Wágneréknél is minden disznóvágáskor volt női segítség. Ők inkább napszámért fizettek. Természetbeni jutatásnak nem voltak a hive. Ezt onnan tudom, hogy akik dolgoztak náluk, ők mondták el.

Itt most amit leírok, adatokat Wágner Györgytől, feleségétől, Szabó György tanyás egész konvencios cseléd mondot a el, és amit én láttam és tapasztaltam. Akkor is meg most is tanulságos, a történet kezdete 1939. Ugyanis az történt, hogy Wágner György újabb vállalkozásba kezdett. Lázár nevezetű Kaposvári ügyvédtől bérbe vett ki 40 hold mezőgazdasági művelésre alkalmas területet. E terület pontosan Szabadi falutól, délre a Kisgátpusztai erdő, és Kercesliget község határa között volt. F a r a g i tanya néven volt ismert. Mindt ahogy annak idején Wágner György cseléd tartó elmondotta, nagy gondban volt, hogy hol és kit talál arra alkalmasnak, hogy a tanyán önállóan, szakszerűen, megbízhatóan tudjon gazdálkodni, értsen a földműveléshez, állattenyésztéshez.

Wágner György cseléd tartó Szabó György 40 éves, nős, két kiskorú gyermek apja, személyében talált cselédet. Nagyberki születésű. Szülei Nagyberki pusztán uradalmi cselédek, apja béres, később lovas-kocsis, csirás gazda. Ő mint gyermek annak idején elvégezte a 6 elemi, járt a pusztán napszámba, volt kisbéres, kiskocsis, borjus csirás, fél, háromnegyedes és egész konvencios cseléd. 1930-es évben Nagyberki községben télen ezüst, aranykalászos gazdatanfolyamot szerveztek, ő is azon részt vett, habár ott parasztok voltak, rá is csodálkoztak, hogy pusztai cseléd és tanfolyamra járt. ./.

Szabo György jó eszű ember volt, így ismerték az emberek.

Nagyberki pusztán is az akkori vezetők, Szarka Mihály pusztagazda csirésgazdának és maktárosnak bízta meg. Szabo György 1940 február elsején kérte a felmondását, Kérdezte a pusztagazda, hogy miért megy el, és hova? Megmondotta őszintén, hogy Wágner György Szabadi falusi állatkereskedőhöz szegődik el, tanyás cselédnek, leginkább azért, hogy ott a gazdatanfolyamon tanultakat, és az eddigi ismereteit jobban tudja érvényesíteni, önállóan akar dolgozni. Megis mondotta Wágner Györgynek, hogy csak abban az esetben szegődik hozzá, hogy őt hagyják önállóan gazdálkodni, tisztességes bérezés fejében. Wágner György megígérte, hogy ő és családja nem fog bele szólni, hagyják gazdálkodni, sőt megnyugtatóan képpen mondotta Wágner, hogy ilyen emberre van szüksége. Szabo György egész évre szegődött, egész konvencios, Egy évre kapott 18 méter mázsa kenyérgabonát, fele buza, fele meg rozs, 100 pengő évi fertáj pénzt, negyedévenként fizették ki. Két tehén tartásra kapott engedélyt, amely azt jelentette, hogy az ő állatai is ott voltak elhelyezve ahol a cseléd tartóé, és ugyan azt a takarmányt ették, azért külön nem kellett fizetnie. Két anyadisznó, 12 süldő tartásra is kapott engedélyt, ollas disznók voltak, épp úgy mint a cseléd tartóé. Egy fajta eleséget ettek. Ezen kívül még kapott 30 métermázs csöves kukoricát, hogy azon saját baromfiakat nevelje. A cseléd a családjával a tanyán lakott egy külön álló házban, melynek az elhelyezése, a családnak igényét kielégítette. A lakoház belső elhelyezése 2 nagyszobából, egy kisebb szobából, éléskamrából, fürdőszobából, vizóhító s vécéből állt, amely annak idején nagy szovolt, ilyen elosztásban ezt már Wágner György bérlő, cseléd tartó építette meg. Itt is a vízmelegítő tartály fatüzeléses, szennyvizet emésztő gödörbe folytatták.

A tanya nyugott biztonságához tartozott, hogy két magyar komondor kutya is volt, éjjel nappal a kutyák szabadon voltak, egyében ezek a legjobb házőrzők, a portát nem hagyják el. ./.

Szabó György éves konvencios cseléd, földnélküli és háználküli réteghez tartozott, de amikor itt volt a tanyán, úgy érezte, mintha ő saját önálló paraszt lenne, ezt Szabó György mondotta nekem, mert gyakran beszéltem vele. Meg mondtam Óneki is, hogy szívesen dolgoznék nála, így is sokat tanultam tőle, például, hogy mit jelent a vetésforgó? Milyen fajta állatokat érdemesesebb tenyészteni? Mikor kell szántani és vetni. Hányszor kell a földet megszántani? Például, ha azt akarjuk, hogy jó teremjen a föld akkor minden harmadik évben istálló tárgyával kell meg trágyázni, műgyágya használatát nem javasolta. Azt többször is mondta, hogy a földet háromszor kell megszántani, közvetlen aratás után, tarlóhántást, majd amikor a föld kilevegőzött, pihent legalább egy hónapot, bakhátos szántást keverést kell végezni, és szeptember végén vagy október elején a mélyszántást kell elvégezni a vetés alá. Azt is mondotta, hogy szakértelem nélkül nem szabad földművelést, állattenyésztést végezni.

A tanyán villanyáram nem volt. Petroleumos cilindres lámpával világítottak. Asott kut volt, mely szivattyúval volt felszerelve. Fogaskerekű járgányt egy lo huszta körbe-körbe, egy egy vastartályba gyűlt össze, és onnan meg helyzeti energiája folytán folyt a rendeltetési helyére, lakásba, istállóba, és a veteményes kertbe. Ezt a rendszert annak idején Wágner György is megcsodálta, hogy ilyen szakszerűen gazdálkodik a cselédje, persze ez annak idején költséggel járt, de Wágner nem sajnálta a pénzt, mert látta a fejlődést.

En többször is hallottam amikor Wágner György és felesége büszkén beszéltek arról, hogy milyen értelmes, sok oldalú cselédjük van a Paragi tanyájukon. Híre is ment a faluban, és a többi szomszéd faluba. Elmentek megnézni a parasztok. Többen a módszert utánozták.

Ez a tanya jelegű vállalkozás, az 1940-es években, ezen a vidégen egyedül álló volt, mert csak falusi paraszti gazdálkodás volt elterjedve. Maga nemépen új volt, és követésre érdemes volt.

Mindt már írtam korábban, Szabo György tanyasi cseléddel szívesen beszéltem, mert tanultam tőle. Kezdetben lovakkal művelte a földet, soká tartott, és fészto is volt. Kisgépesítés vette kezdetét. Traktorral szántottak, vetettek, hajtotta a vízszivattyút, szecskevágót, répavágót, a termény betakarítást is traktorral végezték, a gépet is Szabo György cseléd kezelte.

A cseléd családjának gazdasági, anyagi helyzete jobb lett. Ezt Szabo György, és felesége mondotta el, mert egy év múltán a régi bujorjukat újra tudták kiuserélni. Előző pusztán Nagyberkiben csak egyszoba, konyhás lakásuk volt, itt meg három szobás van. Jóság állományuk is több, jóval több húst fogyasztanak mint az előző pusztán. Nagyobb is a felelőssége, mert ő osztja be az idejét. Nem 8 órát dolgozik, hanem jóval többet, nem azt nézi, hogy mikor kel fel a nap is mikor megy le, és hol lehet ellopnia a napot, mint amikor pusztai cseléd volt, mert ott hiában dolgozott többet, akkor sem kapott több bért, itt meg, ha többet dolgozik, értelme van, mert több is a jövedelme. Idén ősszel télire a családnak megtudták vásárolni a melegebb ruhát, nem kellett eladni a kukorucát a jóságok előtt, mint korábban a pusztán, hanem azt a jószágok ették meg, baromfiak, egész évben van levágni való baromfi. Nem kell pénzt kiadni húsért. Sok a baromfi, gazdasági udvarban szabadon járnak, sok bogarat, gyomot összeszednek, kevés szemes takarmány kell az állatoknak és meg is fejlődnek. A kercesligeti falu tükasznek legalább 40 darab baromfit eladtak, tojást egy évben legalább 3000 darabot. Így aztán közel 7-800 pengő összejött. Többet jövedelmezett, mintha egy felnőtt napszámos egész nyáron, ősszel dolgozott. Könyvelést nem vezetnek, nem olyan nagy a gazdaság, hogy az indokolná, pontosan tudják, hogy hova mit adtak ki, és mi mennyibe is került. Anyagi helyzetük javulását butor, ruha, táplálkozás útján tudják lemérni, - mondotta Szabo György és felesége. ./.

Wagner György és feleségétől tudom, hogy jó megfoltak elégedve Szabo György cseléddel, mert jóval több termést takarítottak be mint amira számítottak. Így mondotta Wagnerné, tiszta jövedelmük az 1940-es évben, 3000 pengő volt. Évi kiadásuk 2 és ezer volt, nincsenek elmaradva a bérlettel. Azt is elmondották Wagnerek, hogy nem gond a terményüknek az értékesítése, mert azt a tanyán az állatokkal megetetik, két éves tinokat hizlalásra fogják, és 6 hónap múlva leadják, egy-egy hizott tino súlya eléri a 6-7 métermázsát. Olaszok és Németek hizott állatoknak kilóját egy pengőért vásárolják meg. Csak egy tinoért 700 pengőt kapnak, bizony, hogy megéri, hogy ezzel foglalkozunk, - mondotta Wagner és felesége. Ennek az esetről mondották el a cselédutak, hogy Szabo Györgynek a cselédnek, egy leadott tino után 20 pengőt adnak buzdításként. Megfelelt a valóságnak, mert nekem a cseléd is elmondotta, hogy kap a jóságok után percentet, azaz 20 pengőt. Egy évben 8-10 darab kizott állalat gondoz.

A kiegészítés ujtitásért is kapott Szabo György cseléd elismerést, 1940-ben, 100 pengőt, egy és fél hónapá honapszamos fizetése volt.

1941-ben Paragi tanyán kéziszivatyus kut volt, és viztartály, melyet úgy töltöttek meg vízzel, hogy fogaskerekű járgányt egy lo huszott, lovat csak néha-néha kellett biztatni, hogy járjon körbe, lo biztatását cseléd felesége, és két fiu gyermeke is segítette, akik a vizsgált időben 11 és 13 évesek voltak. Tanyának nagy előnye volt, az itteni régi paraszti gazdálkodáshoz képest, mert egy tagba volt a föld, itt volt helyben a cseléd lakása, minden egyes gazdasági épület.

1941-ben Szabo György cseléd észszerű, gazdaságosabban jövedelmező gazdálkodást vezetett be, mert olyant termelt a földön, hogy azokban az erdei vadállatok, és a mezeiek ne tudjanak kárt tenni, mert bizony, hogy kárt csináltak az állatok.

Igy került sor arra, hogy kukorica, krumplic, helyett napraforgót, kenderet, lent, repcét termelt, ezeket a növényeket az állatok nem diézmáltak meg, a szükséges vetésforgókat igyekezett betartani, hogy hol mikor mi terem azt feljegyezte egy füzetbe. Kisterületen minta vetést is bevezetett, tanulmányozta, hogy milyen fajta növény terem meg jobban, azonos munkával, és hozzá adott trágyával. Büszke volt arra, ha ujjitani tudott. A bevezetett ujjitásairól Wágner György tudott, mert ha pénz kellett, az adott rá, nem sajnálta, mert látta a vállalkozásoknak az eredményét. Ezt onnén is tudom, hogy ismerőseit ki hívta a tanyára, és megmutta, hogy a cselédje, milyen szakszerűen gazdálkodik. Wágner és felesége úgy is szolították a cselédjüket, hogy "Gyurikáné"

Szabó György cseléd lakása, táplálkozása, viselkedésűje a vizsgált időben jobb volt, egy és fél szoba, konyhas lakás helyet, itt a tanyán három szobája volt, fürdőszoba és vécé is. Fő táplálkozásuk, kenyér, hus, változatos: disznó, baromfi, sütve, fővel, kirántva. Főzelék, tök, zöldbab, cukorborso, spenót, soska, Kifőtt tészták, káposztás, mákos, túros, krumplics. Pogácsák, kis és nagy, sós és krumplics. Palacsinta túros, mákos, kakaos. Kelt kalácsok, mákos, dios, kakaos. Igényes volt a táplálkozásuk, szinte nem lehetett elválasztani a köznapit és az ünnepnapitól. Ezt azért is tudom, mert többször is láttam, hogy mit ettek. 1940-es évben Szabó György cselédnél, a tanyán volt fejre csatolt fülhallgatós rádiója, bizony, hogy akkor ilyenek nagy jelentősége volt. Tájékozott is volt a család. Akkor még a parasztcsaládoknál ilyen készülék nem volt. De viszont Wágner György nek volt a faluban. Hogy a cseléd tartónak-e, vagy a cselédnek volt-e előbb rádiója azt nem tudom. Olvasott ember volt a cseléd, láttam is a lakásán könyveket, Jókai és Moric Szigmond regényeket. Földmives gazdaujságot járata. Felesége pusztai cseléd lány volt, 6 elemi kijárta. Dolgos asszony volt, mert láttam, hogy dolgozott az állatoknál, a mezőn, otthon meg sütött, főzött, takarított. ./.

Cseléd gyerekei iskola kötelessek voltak, Kercseligetre----- jártak iskolában, a község lakok magyarok, és németek. Volt a magyaroknak és a németeknek is külön iskolájuk és templomuk. Családszerető volt Szabo György. 1940-ben, sőt utána való években is nagy hideg tél volt, a gyerekeket szánkoval vitte el az iskolába. Cseléd mondotta, hogy a csendőrijárőr egy nappal, mindt éjszaka megszokta őket látogatni, aláírásával igazolta, hogy a járőr ő náluk is járt. Az is megtörtént, hogy lakásukon tarottak meg a pihenőjüket. Szerették hallgatni a rádiót, már csak azért is szerettek oda járni, - mondotta a cseléd.

Cseléd felesége munkaviszonyban nem volt Wágner Györgynél, de a tanyán, a férjének segített a mezőn, jóságok között, ezt tudta és látta a cseléd tartó is. Annélkül, hogy összegben megállapodtak volna, negyed-évenkán Szabo Györgyné 60 pengőt kapott, összeggel meg voltak elégedve.

Szabo György cseléd elmondotta, hogy 1940-es években tél beálltával, esteli órákban, köszörüs cigányok jelentek meg, és szállást kaptak egy éjszakára. Fejszét, baltát, ollót, késeket a cigányok megélesítették, tejet, kenyeret, szalonnát szoktak nekik adni. Ugy is volt, hogy főtételis kaptak.

Gazda és a cseléd viszonya

Ezt megtudtam a Wágner Györgytől, feleségétől, és a gyerekeiktől, meg hát én is láttam, hogy beszéltek egymással. A cseléd tartó legmeszebb menőig meg volt elégetve a cseléddel, sőt dicsekedett vele, hogy milyen jó, szorgalmas ember, és hozzáértően gazdálkodik, nem kell irányítani, sőt tanulni lehet tőle. Szabo György tanyasi önálló cseléd, elmondotta, hogy Wágner úrral meg van elégedve. Jól érzi magát a tanyán, sokkal jobban, minth amikor a pusztán volt cseléd. Jó gazdáról, és jó cselédről beszéltek az adatközlők. Wágner György cseléd tartó, előtte Szabo György cselédet nem ismerte, csak hírből hallotta, hogy szorgalmas, ért a mezőgazdasági munkához.

Szabo György cseléd nem ismerte előtte Wágner György cselédtartót személyesen, csak hallotta, hogy Szabadi faluban lakik, állatkereskedő, komoly ember, szavahíető. Csak ennyit tudott felőle, - mondotta Szabo György cseléd. 1939. év február elsején úgy történt a szegődés, hogy Szabo György elment Wágner György lakására, ott találkoztak és láttak először egymást. Szabo György mondotta, hogy Nagyberki pusztán cseléd, azért szeretne onnan eljönni, hogy önállóan szeretne dolgozni, úgy ismerte saját magát, hogy irányítás nélkül 30-40 holdas birtokon tudna dolgozni eredményesen. Elmondotta, hogy előtte, a pusztán milyen munkát végzett, ezek után egy évre konvencios cselédnek szegődött. 1940. év április 1-én költözött a Paragi tanyára. Azt mindjárt meg tudta, hogy a Paragi tanya, egy Kaposvári ügyvéd tulajdona, Wágner cselédtartó ősszel vette ki bérbe, 10 évre egyenlőre. Hat hónap is elmúlt, amikor egyik nap az ügyvéd a tanyán járt, Lázár úr, csak annyit mondott, hogy meg van nyugodva, mert rend van a portán, még azt hozzá mondotta, hogy csak így tovább, mondotta Szabo György cseléd.

A cseléd felemelkedésének lehetőségei
mobilitás

Szabo György cseléd részéről volt lehetőség, hogy felemelkedjék, kákerüljön a pusztai cseléd sorsból, mert tanult, járt ezüst, aranykalászos gazda tanfolyamra, vágyott önállóságra, habár földnélküli volt. Szorgalma, gazdasági szakismerete, fiatal életkora lehetővé tette, hogy jobb életmodot tudjon magának és családjának biztosítani. Ez a felemelkedés Szabo György részéről nem volt véletlen, hanem öntudatos cselekvő szándék, melyet meg is valósított. Hogy helyes felemelkedés utjan volt, azt bizonyítja, hogy Paragi tanyán önállóan is tudott más földjén gazdálkodni, épp úgy, mintha sajátja lett volna a föld. Vállalkozása sikerrel és eredménnyel járt, mert 1942-ben még mindig Wágner Györgynél dolgozik, mint cseléd, és élvezzi a cselédtartó családjának a bizalmát.

Wagner György és felesége többször is mondotta: "Szabo György hecsületes cseléd, ők is látják, hogy szépen gyarapodók, tudják azt is, hogy Kisgátpusztán vásárolt házhelyet, és egy hold földet, őröle tudták meg, nem titkolta. Hallottam azt is, hogy amikor Wagner György mondotta: "Ő akkor nyugott és boldog, ha azt látja, hogy a cseléd jól érzi magát, és azt sem sajnálja, ha családja minden nap paprikáscsirkét is eszik.

Szabo György cseléd Kisgátpusztán házhelyet, és az egy hold földet 1942-ben vásárolta, házhelyet 900 pengőért, egy hold szántóföldet meg 1200 pengőért. A cseléd 1943. évben, és 1944. év őszéig dolgozott mint cseléd. Az Oroszcsapatok bejövételével Wagner György cselédterével a kapcsolata megszűnt. A tanyán átvonuló katonaság jóságállományt elhajtott, még egy lo sem maradt ott. Szabo György és családja a tanyán maradt. 1945-ben a tanyát felosztották a Kercesligeti Földosztó Bizottság a Kercesligeti pusztai cselédek között. Szabo Györgynek 8 hold földet osztottak. Azon kezdte meg az egyéni gazdálkodását. Szabo György 1946-ban Kercesligeti községben Nemzeti Bizottságtagja, majd még ez év végén elnöke lett. A nép ismerte a Szabo György mezőgazdasági tudását, igényelték és kérték is, hogy vezesse a község népét. Szükség volt a tudására. A volt cselédek között többen is arra vártak, hogy munkájukat irányítsák, azt szokták meg az uradalomba, hogy mindennap megkapták az utasítás, hogy hol, mit dolgozzanak. És azt még jó ideig igényelték. Ezeket a változásokat 1945-ben, és 1946-ban megtudtam amikor Szabadi faluban jártam. Azt is megtudtam, hogy Wagner György volt állatkereskedő és családját Németországba kitelepítették. Földjeit felosztották. A két családi házába környező pusztákról beköltöztek, ugyancsak azon német ajkú családok házába is, akik elmenekültek, vagy akiket 1946-ban

szintén kitelepítettek Németországba. Ezeket az adatokat megtudtam: Major Károly 61 éves, falusi cipésztől, Király Lajos 50 éves, volt Kisgátpusztai gépésztől, ő és családja itt lakot a faluban az egyik kitelepített német család házában. Ugyancsak a bekövetkezett sors forduloról beszélt Bencze Ferenc, falusi lakos, 52 éves, és Földvári József, 51 éves, parasztember. Így ezzel véget is ért a Wágner György volt köműves, állatkereskedő, cselédek tartó, Szabadi falu, és Paragi tanyai tulajdonos, bérlő tevékenysége. Akik ismerték még most is úgy emlékeznek vissza rá, hogy becsületes, német nemzetiségű családos ember volt. 1962-ben amikor is itt jártam, megtudtam, hogy Kovács Pál idős cseléd meghalt 1945-ben, szegénységi alapon temették el a Szabadi falusi temetőjébe. Kovács Pál gazdacseléd önleletrajzához tartozik, hogy Wágner György cseléd tartó, Pali bácsinak adott egy külön szobát, hogy ott alodjék, de ő inkább az istállót választotta, mondván, hogy ő a korábbi cselédhelyein és iskolában alud, azt megszokta és ott rézi jobban magát. Ezt Wágner György és Kovács Pali is annak idején amikor én is itt voltam hónapszámos cseléd elmondták.

Ugy gondolom, hogy ez sem lényegtelen. Mikor én Wágneréknél cselédeskedtem, 1941-ben, 17 éves voltam, Wágner Györgynek a fia 18, leánya meg 16 éves volt. Tegező viszonyba voltam velük. Különösebb barátság nem főzött bennünket egymáshoz, mert öneik is meg volt baráti körük, társadalmi osztályokhoz mérten. Azért, hogy én szüleiknél cseléd voltam a gyerekek nem vettem észre, hogy lenéztek volna. Wágner Gyula a fiuk, amikor már nem voltam náluk cseléd, akkor is megismert, sőt egyik alkalommal gyalog mentem Batébol Kisgátpusztára haza, ő motorkerékpárral közlekedett és felvett a motorkerékpárra. Wágner Marika is barátságos volt, én sokszor éjszaka tudtam csak haza menni a munkám miatt, nagyanyám egyedül félt, Marika azt tudta, és elment hozzánk, nagyanyámmal volt, hogy ne féljen. Együvé nem tartoztunk. ./.

Tisztelt Néprajzi Osztály!

Ez évben okt. 2. napján töltöm be a 70.születési évemet. 20 éve, hogy önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtéssel foglalkozom, úgy gondolom, hogy ezt részletesebben nem is kell, hogy irjam, mert ismerik a gyűjtő munkámat. Irtam már a cseléd sorsrol, de még gazdacselédekről nem irtam. Szivesen megtettem, hogy még ez sem maradjék ki.

Szives elnézésüket kérem, hogy hibásan géppeltem, és ha helyesen nem irtam, ez annak is tudható be, hogy az utobbi időben tovább nyengült és romlott az egészségem. Tervem, hogy jövőben szeretném megírni a Somogy megye Kisgátpusztai cseléd sorsot.

Pécs, 1993. január 21.

Mélységes, teljes udvözléttel:

Jeli József
 Jeli József, 70 éves,
 nyugdíjas,

Pécs, Magyarürögi ut 118.
 /7634/

Somogy megye Múzeum Néprajzi Osztályának!

K a p o s v á r

Május u. 1.10

Igen tisztelt néprajzi osztály, régi tervem volt, már, hogy gazdacselétekről irjak pályázatot, most ezt megtettem. Önök től az 1993. évre néprajzi pályázatra értesítést nem kaptam. 3 példányba készítettem el, úgy tudom, hogy ha nemzetiségi területről van a gyűjtés akkor 3 példányba kell készíteni. Egy példány Önöknek és egy példány Budapesti néprajzi osztálynak, és 1 példány nemzetiségi osztálynak.

Jövőt illetően az a tervem, hogy Somogy megye Kisgátpusztai gazdacselétekről irok pályázatot/1939-1945/

Pécs, 1993. január 20.

Üdvözlettel:

Jeli József
Jeli József

Pécs

Magyarürögi ut 118
/7634/

Levelem 1. oldalán!

L: László! Örököse

*Levelem 2. oldalán
közli a Néprajzi Mú-
zeummal. Köszönöm*

JJ